

DİL FELSEFESİ*

Yazan: Robert J. STANTON**

Çeviri: Mustafa YEŞİL***

Giriş: Başlangıç ve Oyun Planı

Dil felsefesi fevkalade zengin bir alandır. O batı geleneğinde Sokrates-öncesi döneme kadar uzanan bir tarihe sahip olduğu gibi, geçen yüzyılda hem Anglo-Amerikan hem de Avrupa geleneklerinin temel ilgi alanı olmuştur. Açıkçası, kısa bir inceleme böyle düşünsel bir zenginliği tam olarak kapsama beklentisi içerisinde olamaz. Üstelik bu ansiklopedinin bizzat ifade ettiği gibi, **Edimbilim** (Pragmatics) de eşit ölçüde zengin akademik bir teşebbüstür. Öyle ise, onların kesişim noktasına dair bir ön inceleme faaliyet alanını sınırlandırmalıdır. Netice olarak, benim özel konum şu olacak: Anglo-Amerikan dil felsefesi **bağlam** (context) bakımından sözce anlamının incelemesine ne katkı sağlamıştır?

Oyun planı aşağıdaki gibidir. Ben dil felsefesindeki iki geleneksel bakış açısını anlatacağım ve onların her birisinin edimbilime yaptığı bazı aydınlatıcı katkıları tasvir edeceğim. Ben bu iki felsefi bakış açısının son zamanlarda nasıl bir araya geldiğini ve dolayısıyla, edimbilime daha zengin ve daha derin bir katkı sağladığını açıklayarak [çalışmayı] neticelendireceğim.

Dil Felsefesindeki İki Geleneksel Bakış Açısı

Yirminci yüzyıl Anglo-Amerikan dil felsefesini sadece iki hakim bakış açısıyla özetlemek bir basitleştirme ve hatta eğretidir. Hal böyle iken, bu makalenin açıklanan maksatları göz önünde bulundurulduğunda, yapacağım şey çoğunlukla budur.

* "Philosophy of Language", The Pragmatics Encyclopedia, Ed. Louise Cummings. London: Routledge, 2010. 348-353.

** Prof. Dr., Western Üniversitesi, Felsefe Bölümü, London, ON: Kanada.

*** Dr., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, e-mail: yesilmustafa@hotmail.com

Bir gelenek, buna Sistem Bakış Açısı (System Perspective) diyelim, dili, biçimsel kuralların bir toplamı olarak düşünmektedir: kendilerini uygulamaya dair hiçbir kavrayışa gerek duyulmayan son derece yalın kurallar. Bu bakış açısına göre dil, aksiyomlarıyla ve kanıt kurallarıyla bir cebire benzetilmektedir. Sistem kuramcıları temel olarak iki çeşit kural üzerinde yoğunlaşmaktadırlar: [bunlar] küçük dilbilimsel öğelerin karmaşık bir bütün içerisinde bir araya gelme biçimini izah eden **söz-dizim** (syntax) ve her bir küçük dilbilimsel öğenin dilde ne anlama geldiğini, bileşiklerin anlamının bu türden parça-anlamlarına nasıl bağımlı olduğunu, sözdizimin katkılarıyla birlikte izah eden **anlambilim** (semantics) hakkındaki kurallardır. Söz-dizimin ve anlambilimin aynı zamanda yapay mantıksal dillerin çekirdeğini şekillendiriyor olması bir tesadüf değildir: Sistem kuramcılarının amaçlarından biri, özellikle doğal dil cümleleri arasındaki mantıksal ilişkileri keşfetmek olduğu için, açık bir şekilde böyle dilleri kendilerine model olarak alırlar.

Bu Chomskyci üretici gramer (generative grammar) projesine çok fazla benzemektedir. Ve aslında, Chomsky'nin ilk çalışması köklerini sistem bakış açısında bulmaktadır. Hâlbuki temel ayırım varlığını devam ettirmektedir. Sistem bakış açısına meyleden dil felsefecisine göre ve üretici gramercilerin yaklaşımına taban tabana zıt bir şekilde, verilen kuralların biz insanların dili nasıl bir işlemde geçirdiğimizi anlamak için tasarlanması, biçimsel mantığın insanın **akıl yürütmesindeki** psikolojik süreçleri nitelemeye çalışmasından daha fazla değerlidir. Standart bir mukayese önermek gerekirse: sistem kuramcısı açısından, bir dili betimlemek, belirli bir satranç oyuncusunun düşünme süreçlerine yönelik bir betimleme önerisinin aksine, bizzat satrancın kurallarını anlatmaya benzemektedir. (Tartışma için bkz. George 1989; İten vd. 2007; Katz 1981, 1985; Lewis 1975b; Soames 1984, 1985).

Dilin sistem kuramcısı tarafından analiz edilmesi ve cebir arasındaki benzerlik bizi sistem bakış açısının bir sonraki kilit özelliğine yani bir "dilbilimsel öge"nin ne olduğu hakkındaki kanaate ulaştırır. Bu bakış açısına göre bir dilbilimsel öge, ister bir kelime veya ifade isterse cümle olsun, kullanımdan ve kullanıcılardan soyut olarak mevcut olan bir şeydir. Dilbilimsel öğeler, türlerin örnekçelerinden/misallerinden/sözcülerinden ziyade, türlerdir. Tür-Örnekçe (Type-Token) karşıtlığına aşına olmayanlar *Savaş ve Barış* romanının kendisi ile bu romanın binlerce kopyası arasındaki farkı düşünebilirler. Her bir kopya belirli bir ağırlığa, uzantıya, konuma vb. sahiptir.

Bu, dilbilimsel sembollerin *örnekçeleri* (tokens) gibidir: onlar, fiziksel nesnelerin bütün ortak fiziksel özellikleri ile uzay-zamansal olarak yer edinen belirli örneklerdir. Fakat romanın kendisi herhangi bir konumda yer edinmediği gibi ağırlık vb. türden belirli özelliklere de sahip değildir. Bu bir dilbilimsel tür gibidir.) Bu yaklaşıma göre dilbilimsel ögeler bizim dışımızdaki şeylerdir. Aslında onlar bir bütün olarak fiziksel dünyanın dışındadırlar: sayıların, cümlelerin, ifadelerin ve kelimelerin -yani, türlerin- uzay-zamansal varlıklar olmamaları gibi. Ve kritik bir şekilde bu türler, sistem bakış açısına göre inceleme yapmanın uygun nesnesidir.

Her bir bakış açısı anlamın ne olduğuna dair bir kurama karşılık gelmektedir. Genel hatlarıyla söylemek gerekirse, sistem bakış açısı olarak adlandırdığım şey anlamları zihin-üstü şeyler olarak ele almaktadır. Ve, dilbilimsel ögeler ile alakalı bakış açısına uygun bir şekilde, sistem kuramcısı açısından anlamlar da soyutturlar: onlar mümkün dünyalar kümelerini, özellikler kümelerini ve (bir eşlemenin matematiksel anlamında) iki doğruluk değerinden bir doğruluk değerine yönelik fonksiyonları içerirler. (Sonraki konularda önemli olacağı için, bu anlam-varlıkların tamamının doğruluk ile ilişkili olduklarına dikkat etmek gerekmektedir).

İkinci geleneksel bakış açısı daha farklı olamazdı. Kullanım Bakış Açısı (Use Perspective) olarak adlandıracağım yapıya göre dil, sosyo-kültürel bir eylemdir. O, dil ile *yaptığımız* şeyi vurgulamaktadır. Kullanım bakış açısına göre bir dili betimlemek, bir biçimsel oyunun soyut kurallarını anlatmaktan ziyade bir halk oyununu betimlemeye benzemektedir. Üstelik insanların dilleri sadece dünyayı *betimlemek* için kullanmamaları kullanım kuramcıları açısından son derece önemlidir (ki bu, kullanımın kendisine hiç dâhil olmadığı derecede, sistem bakış açısının örtülü odak noktasıdır). Onların vurguladıkları gibi, biz dili evlenmek, jüri kararlarını beyan etmek, gemileri isimlendirmek, sözler vermek vb. şeyler için de kullanmaktayız. Bununla alakalı olarak, kullanım bakış açısına göre bir 'dilbilimsel öge' bir **konuşma eylemidir** (speech act) -bir tür olmaktan ziyade, bir dilbilimsel örnekçedir (token). Böylelikle, dilbilimsel ögeler somut eylemler olarak pek de soyut varsayımlar değildirler.

Tıpkı sistem bakış açısının anlamların ne olduğu ile alakalı bir görüşe sahip olması gibi, kullanım bakış açısı da [bir görüşe] sahiptir. Bu ikinci bakış açısına göre kelimeler (words) araçtırlar (tools). Ve onların anlamları, mümkün dünyalar kümeleri ve matematiksel fonksiyonlar gibi soyut şeyler olmaktan

ziyade, biz insanların dilbilimsel olarak gerçekleştirdiği eylemlerdir. Mesela 'Merhaba'nın anlamı doğruluk-ilişkili matematik-benzeri bir *varlık* değildir. Bunun yerine, 'Merhaba'nın anlamını vermek için: 'bir kimse bu kelimeyi insanları selamlamak için kullanır' demek yeterlidir.

Bu makalenin en son bölümünde önemi açıkça ortaya çıkacağı için, burada yine vurgulamaya değer ki kullanım kuramcısının maksadı içeride zihinsel olarak 'meydana gelen' şeyi keşfetmekten ziyade dilbilimsel eylemi keşfetmektir. Konuştuğumuzda ve anladığımızda çeşitli psikolojik etkinlikler ortaya çıksa da, onların temel dilin felsefesi ile ilgili olduğu, kullanım kuramcısı tarafından bile, varsayılmaz. (Bir halk oyunu ile alakalı mukayeseyi anımsayarak, bir kültür etnografinin insanların bir [halk] oyununu gerçekleştirmelerine olanak sağlayan psikolojik mekanizmalar üzerine kafa yormasına gerek yok gibi görünmektedir. Onun sadece oyunun hareketlerini, kültürel önemini vb. şeyleri betimlemesi gerekmektedir).

Şimdiye kadarki açıklamaları özetlemek gerekirse benim tasnif ettiğim gibi Sistem bakış açısı dili, söz-dizim ve anlambilim kurallarının cebir-benzeri bir toplamı olarak göz önünde bulundurmaktadır. Bir dilin öğeleri soyuttur (örnekçeler olmaktan ziyade, türlerdir) ve onların anlamları da (fonksiyonlar ve dünyalar kümesi gibi) soyuttur. Şunu vurgulamak önemlidir ki bu bakış açısına yönelik eğilim yukarıda ifade edilen her ilkenin benimsenmesini gerektirmez. Mesela, en iyi durumda sistem kuramcıları olarak tasnif edilenlerden bazıları yine de yapısal olarak zengin **önergeler** (propositions) lehine mümkün dünyalardan kaçınmaktadırlar ve bazıları doğruluk koşullarını aşan içerikleri (contents) kabul etmektedirler. Bunu göz önünde bulundurursak, Frege (1892, 1918), ilk yazılarında **Wittgenstein** (1922), Tarski (1944), Davidson (1967) ve Montague (1968) sistem bakış açısına yönelen önemli düşünürlerdir. Bunun aksine, kullanım bakış açısı dili sosyo-kültürel bir eylem olarak ele almaktadır. Bir dilin öğeleri uzay-zamansal olarak yer edinen konuşma eylemleridir, ve dilbilimsel anlamlar bir kimsenin dili kullanarak gerçekleştirebildiği eylemlerdir. İzah etme maksadıyla yalınlaştırma yapıyor olmama tekrar dikkat çekerek, bu gelenekteki önemli düşünürlere **Austin** (1961, 1962), sonraki dönem Wittgenstein (1953b, 1958), ve Strawson (1956) dâhildir.

Her Bir Bakış Açısının Edimbilime Yaptığı Katkılar

Şimdi bu iki felsefi bakış açısının bağlam bakımından sözce anlamının incelenmesine yönelik bireysel katkılarını anlatacağım. Sistem bakış açısının

iki katkısı hemen akla gelmektedir. Birincisi, sistem bakış açısı bize kelimelerin, ifadelerin ve cümlelerin hali hazırda kullanılan anlamını, yani *ortak dilde* onların ne anlama geldiklerini anlatmaktadır. Bu edimbilim için hayati önem taşımaktadır, çünkü bağlam bakımından sözceler anlamlarının bir kısmını örnekçeleri (tokens) oldukları türlerin (types) anlamlarından almaktadırlar. Özellikle sistem bakış açısı, en azından kısmen, kelime ve cümle sözcelerinin bizim dünyamız hakkında olmayı nasıl başardıkları sorusuna dikkat çekmektedir: sistem bakış açısının vurguladığı gibi, bizzat bizim dünyamız hakkında olan türlerin örnekçeleri oldukları için onlar bunu başarırlar.

Bir kimse makul bir şekilde şikâyetçi olabilir: 'Biz, dilbilimsel öğelerin hâlihazırda kullanılan anlamı (standing meaning) hakkında bize bilgi vermesi için sistem bakış açısının bütün karmaşıklığına ve soyutluğuna geresinim duymayız. Bizim sadece çeşitli dilbilimsel vasıtaların yüklendiği kullanımı betimlememiz gerekmektedir'. Bununla birlikte, ben ısrar ediyorum [ki], bu [şikâyet] sistem bakış açısının daha belirgin bir katkısını göz ardı etmektedir. Biz, sadece sistem bakış açısının kaynaklarını göz önünde bulundurarak, insan konuşmasının sınırsız *üretkenliğini* (productivity) izah edebiliriz: Sistem bakış açısının kuralları yinelemelidir (yani, bir kuralın çıktısı bir kez daha girdi vazifesi görebilir) ve her bir cümlenin anlamı düzensel olarak (compositionally) belirlenir (yani, türün anlamı onun en küçük dilbilimsel öğelerinin ne anlama geldiği ile, ve bu parçaların söz-dizim kuralları vasıtasıyla bir araya getirilme biçimiyle belirlenmektedir). Bu iki özellik, daha önce hiç belirtilmemiş olanları içererek, anlamlı ifade tipleri bakımından potansiyel bir sınırsızlık sağlamaktadır. Bu türden bir karmaşık düzenek ihtiyacı, göreceli olarak basit bir örnekle izah edilebilir. Bağlam bakımından sözcelerin incelemesi, mesela, 'dün gece rüyamda Western Ontario Üniversitesi öğrenci merkezinde minik pembe bir fil ile konuştuğumu gördüm' [şeklindeki] özel kullanımın anlattığı şeyi anlatmayı nasıl başardığını ifade etmesi gerekmektedir. Bu, bu cümle türünün ne anlama geldiğini söylemeyi gerektirmektedir ki [bu durum] sistem bakış açısı tarafından temin edilen karmaşık ve soyut kuralları sırasıyla gerektirmektedir.

İkincisi, sistem bakış açısı, önemli bir yönteme dair çok değerli bilgiler sağlamaktadır ki onda sözce anlamı, özel bir bağlamda, kullanılan dilbilimsel ifadenin hali hazırdaki anlamını genellikle aşmaktadır. Özellikle, sistem bakış açısı sözce anlamının belli özelliklerine yönelik bilgiler vermektedir ki, onlar

bütünüyle sadece hali hazırda kullanılan anlamdan *türetilmeseler* de, yine de çoğunlukla onun tarafından *sınırlandırılmaktadırlar*. Bağlam vasıtasıyla dilbilimsel olarak sınırlandırılmış bu türden katkının örnekleri ('bu', 'şu') gibi **işaret zamirleri**, ('işte', 'şimdi', 'ben') gibi yalın **göstericiler** ve zaman işaretleridir.

Şu anki maksatlar açısından detaylar bilhassa önemli değildir. Yine de düşünceyi ayrıntılı bir şekilde izah etmek için işte kısa bir örnek. Kaplan (1989a) ve Stalnaker (1970, 1978) gibi filozoflar (belirli) bağlam-duyarlı kelimelerin (context-sensitive words) sözce içeriğini değiştirmeye katkı sağlama biçimlerini açıklamak için *nitelik* (character) kavramını tanıttılar. Bu, (yine, 'fonksiyon'un matematiksel anlamında) bir bağlamın belirli yönlerinden doğruluk-ilişkili varlığa yönelik bir fonksiyondur. Mesela, 'Bir zamanlar burada yaşadım' cümlesinin hali hazırdaki anlamı şöyle bir nitelik olacaktır: özellikle, <kişi, zaman, yer> üçlüsünden hareketle bağlamda konuşan kişi hakkındaki bir önermeye, bu kişinin bağlam zamanından önceki bir noktada bağlama konu olan yerde oturduğu neticesine yönelik bir fonksiyon. Bu durumda, bu cümle, diyelim ki, Noam Chomsky tarafından, Boston'da, Ocak'ın birinde, 2009, ifadeleriyle dile getirilirse, cümlenin niteliği, bir dil-işsel kural vasıtasıyla, 'Noam Chomsky 2009 Ocak'ın birinden önceki bir vakitte, bir zamanlar Boston'da yaşıyordu' çıktısını içerik olarak sunacaktı. Buradaki önemli nokta şudur ki sistem bakış açısı bize sadece, doğrudan bağlam-duyarsız tür anlamından türetilen sözce anlamını kavramamıza yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda değişken bağlam tarafından sözce anlamının nasıl belirlendiğini anlamamıza da yardımcı olur.

Şimdi kullanım bakış açısının ortaya koyduğu bazı aydınlatıcı katkılara yönelelim. Bunlar düz/bağımlı (literal) ve mecâzî (non-literal) sözce içeriği olmak üzere iki nitelik ortaya koymaktadırlar. Kullanım kuramcıları öncelikle en azından iki çeşit düz/bağımlı içeriğin mevcut olduğuna işaret etmektedirler ki -aslında, bu içerikler türün kendisinin anlamından türetilirler-fakat sistem bakış açısı onları görmezden gelme eğilimi içerisine girdi. Bunlar görünüş bakımından sözcenin doğruluk koşullarını değiştirmeyen, fakat yine de onun düz/bağımlı anlamına katkı yapan içeriklerdir. **Grice**'in 'uzlaşım sal **sezdirimler/imalar**' (conventional implicatures) olarak tasnif ettiği bir alt-çeşitlilik, sözcenin doğruluk koşullarına yönelik konuşmacının tutumu hakkında bazı şeyleri gösterir, mesela o bu şeyleri şaşırtıcı veya birbiriyle gerilimli (in tension) bulur. 'Şaşırtıcı bir şekilde', 'fakat' ve 'bu yüzden' bunlara

dâhil olan örneklerdir. Genel hatlarıyla söylemek gerekirse, 'Şaşırtıcı bir şekilde, John kazandı' ifadesi 'John kazandı' ifadesiyle doğruluk koşullu olarak eşdeğerdir. Bununla birlikte, önceki cümleyi kullanmak dilbilimsel olarak şaşırmayı gösterme biçimidir.

Söz-dizimsel kip, ifade türüne bitişen doğruluk-koşulsuz içeriğin başka bir örneğine olanak sağlamaktadır. Kip (mood) edimsel güç (illocutionary force) potansiyelinin bir göstergesidir. Böylelikle, 'Chomsky ayrıldı' ve 'Chomsky ayrıldı mı?' cümleleri tam olarak aynı konu ile alakalıdır, yani onların doğruluk koşullu içerikleri özdeşdir. Bununla birlikte onlar asla eşanlımlı cümleler değildir. Bunun yerine, önceki cümlenin bildirme kipi, dildeki içeriğin parçası olarak, edimsel gücün yalın olduğunu kodlamaktadır, oysaki sonraki cümlenin soru kipi edimsel gücün soru içerikli olduğunu kodlamaktadır. Genel hatlarıyla ifade etmek gerekirse, bu edimsel güçlerin anlamı şudur ki birinci cümle açıklama yapmak için kullanılan 'kullanım-kuramsal' (use-theoretic) bir içeriğe sahip iken, ikinci cümle ise soru sormak için kullanılan 'kullanım-kuramsal' bir içeriğe sahiptir. Diğer kuvvet göstergeleri daha özeldir ve onlar, söz-dizimsel kipe bitişmekten daha ziyade, 'söz verme', 'yemin etme' ve 'telaffuz etme' gibi açıkça icra edici (performative) bir eylem tarafından taşınırlar. Böylelikle, 'Ben -e söz veriyorum' ve 'Ben -e yemin ediyorum' ifadeleri kullanım-kuramsal içeriklerini açık bir şekilde ortaya koyarlar: birincisi içeriğinin parçası olarak söz vermek için kullanılırken, ikincisi ise içeriğinin parçası olarak yemin etmek için kullanılır.

Edimbilimi kapsayan düz/bağımlı içeriğe yönelik dilbilimsel olarak sınırlandırılan katkılara ek olarak, kullanım bakış açısı mecâzî (non-literal) kullanımları anlamamız için devasa bir katkı sağlamaktadır. Sözce içeriğinin hâlihazırdaki anlamdan ziyade konuşmacının **kasıtları** (intentions) tarafından biçimlendirilen bu gibi özellikler, konuşmaya bağlı sezdirimleri/imaları (implicatures), konuşmacının **delâletini** (reference), metaforik konuşmayı ve dolaylı konuşma eylemlerini ihtiva etmektedir. Bunların her birisi bu kitabın başka bir yerinde izah edilir. Bu durumda, her birinin kısa bir örneğini temin etmek için kâfi gelmektedir. Birisinin güzel bir aşçı olduğunu bildirmek için 'Ben Fransız'ım' demesi konuşmaya bağlı imayı sergilemektedir: [yani] konuşmacı bir şeyi söylemekte fakat başka bir şeyi ima etmektedir. Konuşmacının delâletine dair bir örnek 'Jake'in annesi' ifadesini Jake'in daha büyük kız kardeşinden bahsetmek için kullanır. Bu ifadenin kendisi Jake'in kız

kardeşine işaret etmez. Bununla birlikte, doğru koşullarda, yine de bir konuşmacı bu kelimelerle Jake'in kız kardeşine delâlet etmeyi başarabilir. Metaforik konuşma hepimize aşınadır. Mesela, Dylan Thomas'ın babasının hakkında yazdığı meşhur 'Bu gece nazik olmaya çalışma' ifadesi, babanın hayatta kalmak için mücadele etmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Son olarak, dolaylı konuşma eylemleri bir **ricada bulunmak** için soru sözcüğü kullanımı ihtiva etmektedir ki [aslında] (onun tahsisli kullanımı **soru sormaktır**). 'Buzdolabında soğuk biranız var mı?' cümlesi bağlam bakımından, soru sormak için değil fakat nazik bir ricada bulunmak için kullanılabilir. (Donnellan (1966), Grice (1975) ve **Searle** (1975b, 1979a) bu bağlamda söz konusu türden katkılar sağlayan kullanım kuramcılarıdır.

Tekrarlamak gerekirse, ben (idealleştirilen) iki geleneği arz ederek son Anglo-Amerikan dil felsefesini sistem bakış açısı ve kullanım bakış açısı olmak üzere özetledim. Aynı zamanda her bir geleneğin edimibilime yaptığı bazı katkıları da izah ettim ve burada edimibilim ile, sözce anlamının bağlam bakımından incelenmesini anlıyoruz. [Bu konuda] pek çok örnek verilebilirdi, fakat yukarıdakiler bir sonraki bölüme geçmek için gerekli bilgileri temin etmektedir. Son bölüm bu iki bakış açısını bir araya getirmenin devrimci yolunu izah edecektir.

İki Bakış Açısını Bir Araya Getirme

Bizim meselemizin şuna karşılık geliyor ki, iki bakış açısını birçok bakımdan birbirinin tamamlayıcısı olarak gördüğümüz için, onları bir araya getirmeliyiz. Bununla birlikte, onlar pek çok temel meselede derin uyumsuzluklara sahiptirler. Böylelikle, onları bir araya getirmek imkânsız değilse de zor görünmektedir.

Önce birleştirmeye yönelik engelleri yeniden gözden geçirelim. Söz konusu iki bakış açısı dilin ne olduğu hakkında (biçimsel kuralların toplamına karşı sosyo-kültürel deneyim), dilbilimsel ögenin ne olduğu hakkında (soyut türe karşı somut eylem) ve anlamların ne olduğu hakkında (soyut doğruluk-ilişkili varlıklara karşı eylemler) bir mutabakata sahip değildirler. Kısacası, bir gelenek kullanıcıları ve kullanıma yoğunlaşırken, diğeri ise onlardan kendisini soyutlamaktadır. İki bakış açısını bir araya getirmedeki bir diğer problem benim 'ontolojik uçurum' (ontological gap) olarak adlandırdığım şeydir. Dilbilimsel türler soyut varlıklardır. Uzayın ve zamanın dışında bir mevcudiyete sahip olan bu türler, sözcelerin ortaya çıkmasına bizzat

sebebiyet veremezler. Ve diğer taraftan, ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, sözcelerin hiçbir toplamı kendi özünde bir tür meydana getirmez. İşin bir başka yönü, sistem kuramcıları dillerin kendilerinin asıl incelik ve düzensel-yineleme kuvvetini vurgularken, kullanım kuramcıları ise dil ile gerçekleştirdiğimiz pek çok farklı eyleme ve bağlam bakımından sınırlı olan gerçek konuşmanın yaratıcı düzensizliğine vurgu yapmayı adet haline getirmektedirler. Bu durumda, dillerin, dilbilimsel öğelerin ve anlamların ne olduğuna dair anlaşmazlıklar bir kenara bırakılsa bile, bu iki bakış açısının inceleme nesnelere arasında devasa türden metafizik bir uçurum var ise, onlar nasıl bir araya getirilebilirler?

Belirtildiği gibi, yine de, iki bakış açısını bir araya getirmeyi ümit etmek için pek çok gerekçe vardır. Özellikle, her birisi diğerinin ihmal ettiği şeyleri kapsamaktadır. İçerik bakımından hem doğruluk-kuramsal anlam hem de kullanım-kuramsal anlam (mesela, uzlaşım sal imalar ve edimsel güç) doğal dilin tam bir açıklaması için zorunludurlar. Benzer şekilde, mecâzî (non-literal) içerik önemlidir, düz/bağımlı (literal) içerik de böyledir: sözce içeriğini sabitleme bakımından hâlihazırdaki anlamın (yani, tipin anlamının) rol aldığı muazzam kısmı akılda tutmak gerekmektedir. Ve felsefi intibak bakımından, öyle görünüyor ki dil, son paragrafta incelenen her iki açıdan da, yani *hem* bağlam-değişimsiz üretici (generative) kabiliyet *hem de* bağlamsal yaratıcı (creative) kullanım bakımından üretkendir (productive) ve zengindir.

Kısacası, iki bakış açısını bir araya getirmek zor görünse de, bunu yapmanın kuvvetli gerekçeleri var. Dikkat çekmek istediğim çözüm dilbilimci-filozoflar Chomsky'nin (1986), Fodor'un (1983) ve özellikle Sperber ve Wilson'ın (1995) çalışmasından esinlenmiştir. Onlar her iki geleneksel bakış açısının müşterek mutabakatını, yani psikolojinin dil felsefesi ile alakasının olmadığı kanaatini reddetmektedirler. Elbette, dil bir semboller sistemidir, fakat o, önemli bir şekilde, biz insanların *bildiği* bir sistemdir. Ve bu tam olarak, zihinde/beyinde depolanan dilbilimsel kuralların bilgisinin kullanıma sebebiyet verebilmesinden dolayıdır.

Bu yaklaşımın birinci faydası ontolojik uçurumu birleştirmesidir. Soyut varlıklar sözcelere sebebiyet vermeyebilir, fakat zihinsel durumlar bunu yapabilirler. Hiçbir sözceler toplamı türleri meydana getiremezken, zihinsel işlemler bir örnekçeler toplamından tür anlamını çıkarabilirler. Böylelikle, sistemin bilgisi dilbilimsel türler (types) ve örnekçeler (tokens) arasındaki uçurumu birleştirmektedir. Benzer şekilde, Chomsky'nin yaptığı gibi, **beceri**

(competence) ve icra (performance) arasında fark gözeterek (mesela, dilin kendisinde ve kullanımda) iki çeşit yaratıcılık (creativity) benimseyebiliriz. Önceki, bilinen kurallara dayanır. Bununla birlikte, önemli bir şekilde, dilbilimsel beceri, pek çok icranın nedenlerinden sadece bir tanesidir: bizim icramız (yani, gerçek konuşma) daha başka şeylerin yanı sıra böyle bir bilginin karşılıklı etkileşim eseridir. İşte bu yüzden, son derece yapılandırılmış dilbilimsel kurallardan neredeyse-anarşik konuşmayı muhteşem bir şekilde elde ederiz.

Sistemi bildiğimizin farkında olmak yukarıda tartışılan içerik çeşitlerinin tamamını bağdaştırmayı da kolaylaştırmaktadır. Sözcelerin düz/bağımlı içeriğine göre, dilimizin bilgisi (a)'yı, (b)'yi ve (c)'yi ihtiva etmektedir:

- (a) Bağlam duyarsız en küçük ögelerin doğruluk-ilişkili içeriğinin bilgisi
- (b) Bağlam duyarlı en küçük ögelerin niteliğinin bilgisi
- (c) En küçük ögelerin doğruluk-koşullu olmayan içeriğinin bilgisi

Bununla beraber, konuşmanın üretkenliğini izah etmek için, en küçük ögeleri bir araya getirme maksadıyla yinelemeli söz-dizimsel kuralları, ve söz dizim temeli üzerinde bir karmaşık ifadenin anlamını ve onun kısımlarının doğruluk-kuramsal ve kullanım-kuramsal içeriğini hesap etmek için anlambilimsel kuralları bildiğimizden de söz edelim. Mecâzî içeriğe gelince, dilin bilgisinin tek başına müsaade etmeyeceği şekilde konuşmayı yorumlamamıza olanak sağlayan dilbilim-dışı pek çok olguyu da biliriz. Biz dünya hakkında, insanlar hakkında genel olguları bildiğimiz gibi, konuşma durumu hakkındaki özel olguları da biliriz. Netice olarak, biz böyle bir bilgiyi (knowledge) temel dilin vereceği malumat (information) ile bir araya getirebiliriz. Zihinsel kabiliyetlerin bu çeşitliliği bize, son derece sınırlandırılmış dilbilimsel kurallar tarafından temin edilmiş olarak, bağlam bakımından sözcenin düz/bağımlı içeriğinden mecâzî içeriklere yönelmemize müsaade etmektedir.

Önerilen bir araya getirmeyi bir slogan ile özetliyorum: 'Dil eşit ölçülerle bildiğimiz ve kullandığımız bir semboller sistemidir'. Yani o, temel ve esas olarak bu üç şeyin tamamıdır, ["bildiğimiz" ve "kullandığımız" bir "semboller sistemi"dir]. Bu, iki geleneksel felsefi bakış açısını kaynaştırmaktadır. Böylece o, bağlam bakımından sözce içeriğinin

incelemesine yönelik son zamanlardaki Anglo-Amerikan dil felsefesine hala daha derin ve daha zengin bir katkı sağlayarak- söz konusu iki bakış açısının bağımsız katkılarını bir araya getirmeye olanak sağlamaktadır.

Ayrıca bkz.: İleri sürme (assertion); Austin, J.L.; Bar-Hillel, Y.; beceri (competence); dilbilim, edimsel; bağlam; işbirliği ilkesi (cooperative principle); işaret zamirleri; belirtik-örtük ayrımı, biçimsel edimbilim; Grice, H.P.; sezdirim/ima (implicature); göstericiler (indexicals), kasıt (intention); mantıksal biçim; konuşmanın ilkeleri; metafor; birimsel edimbilim; zihnin birimselliği tezi; yeni-Grice'cı edimbilim; gündelik dil felsefesi; zihin felsefesi; temel edimsel işlemler; önerme; önermesel tutumlar; soru; radikal edimbilim; akıl yürütme; delâlet (reference); bağıntı kuramı; sayısal sezdirim; Searle, J.; anlambilimsel minimalizm; anlambilim-edimbilim ortak yüzeyi; konuşma eylemi kuramı; sözce yorumlama; Wittgenstein, L.

Diğer okuma önerileri

Carston, R. (2002) *Thoughts and Utterances: The Pragmatics of Explicit Communication*, Oxford: Blackwell.

Lycan, W.G. (2000) *Philosophy of Language: A Contemporary Introduction*, London: Routledge.

Stainton R.J. (1996) *Philosophical Perspectives on Language*, Peterborough, ON: Broadview.